

УДК 37.015

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-2-26>

Марія ІВАНЧУК,

orcid.org/0000-0002-8104-9724

доктор психологічних наук,

*професор кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) maria.ivanchuk@chnu.edu.ua*

Оксана КОСТАЩУК,

orcid.org/0000-0003-2938-1436

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна) o.kostaschuk@chnu.edu.ua*

ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЧЕСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

У статті обґрунтовано важливість виховання професійної честі майбутніх учителів як особистісно-професійної якості, яка визначає гідну поведінку у ставленні до суб'єктів педагогічної взаємодії та визнає дитину як найвищу цінність, а також зазнає суспільної оцінки й визнання. У понятті «професійна честь» знаходиться вираження оцінка значущості, ролі кожної професії та суспільства у цілому. Сучасні фахівці різних професій все частіше зустрічаються з моральними конфліктами, які неможливо вирішити лише на основі професійних знань. Саме тому проблема виховання професійної честі майбутніх учителів є надзвичайно актуальною та важливою. Аргументовано, що в умовах соціальної значущості педагогічної праці суспільство висуває особливі вимоги до учителя, до формування його особистісних та професійних якостей, зокрема і професійної честі. Професійна честь, як особистісно-професійна якість вчителя, виявляється у добрих справах, славі, визнанні його заслуг перед суспільством, керівництвом школи, колегами, учнями та їх батьками. У цьому контексті важливим є виховання професійної честі вчителя, яка визначає його високу культуру, моральну поведінку і є регулятором життєдіяльності, основою і результатом прояву гуманістичних і професійних цінностей особистості, однією з умов готовності майбутнього вчителя до діалогічної взаємодії в освітньому просторі.

Доведено, що виховання професійної честі майбутніх учителів на етапі навчання у закладі вищої освіти є складним динамічним процесом диференціації та зміцнення зв'язків між окремими її компонентами, що корелює зі стадіями професійної підготовки у вищій школі – адаптації, інтенсифікації та ідентифікації.

Отож головним фасилітуючим фактором виховання професійної честі студентів-майбутніх учителів визначено тренінг «Чесť як важлива особистісно-професійна якість майбутнього вчителя».

Ключові слова: *чесť, професійна чесť, особистісно-професійна якість, тренінг, програма тренінгу, тренінгові заняття.*

Maria IVANCHUK,

orcid.org/0000-0002-8104-9724

Doctor of Psychological Science,

*Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) maria.ivanchuk@chnu.edu.ua*

Oksana KOSTASHCHUK,

orcid.org/0000-0003-2938-1436

Candidate of Pedagogical Science,

*Associate Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
(Chernivtsi, Ukraine) o.kostaschuk@chnu.edu.ua*

EDUCATION OF PROFESSIONAL HONOR OF FUTURE TEACHERS BY TRAINING MEANS

The article describes the definitions of 'honor', 'professional honor', 'professional honor of future teachers'. The author substantiates the urgency of the problem of education of professional honor as a personal and professional quality, which is manifested in the process of professional duties, determines decent behavior in relation to the subjects of pedagogical interaction and recognizes the child as the highest value. The concept of 'professional honor' expresses an assessment of the significance, role of each profession and society as a whole. Modern specialists of various professions are increasingly faced with moral conflicts, which cannot be resolved based on professional knowledge alone. That is why the problem of educating the professional honor of future teachers is extremely relevant and important. It is noted that professional honor, as a personal and professional quality of a teacher, is manifested in good deeds, fame, recognition of his services to society, school management, colleagues, students and their parents. In the conditions of social significance of pedagogical work the society puts forward special requirements to the teacher's personality, to formation of his personal and professional qualities which are necessary for the future expert for the further professional activity. It is proved that the education of professional honor of future teachers at the stage of their education in higher education is a complex dynamic process of differentiation and strengthening of links between its individual components, which correlates with the stages of professional training in higher education – adaptation, intensification and identification – and which affects the specific features and contradictions of these stages. Thus, the main facilitating factor in the education of professional honor with students-future teachers is the training 'Honor as an important personal and professional quality of the future teacher'.

Key words: honor, professional honor, personal-professional quality, training, training program, training sessions.

Постановка проблеми. Зміна суспільних пріоритетів, модернізація національної системи освіти на засадах особистісно зорієнтованого підходу об'єктивують посилення уваги до фахової компетентності учителя, а також його особистісних професійних якостей. У цьому контексті важливим є виховання професійної честі майбутнього учителя, яка визначає його високу культуру, моральну поведінку і є регулятором життєдіяльності, основою і результатом прояву гуманістичних і професійних цінностей особистості, однією з умов готовності педагога до діалогічної взаємодії в освітньому просторі.

Аналіз досліджень. У працях відомих зарубіжних (Арістотель, Г. Гегель, І. Кант, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці та ін.) та вітчизняних (В. Кан-Калік, В. Каптерев, І. Синиця, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) учених минулого віднаходимо теоретичні засади честі як важливої морально-етичної якості, як категорії моральної свідомості, що розкриває ставлення людини до самої себе й до інших та ставлення до неї з боку суспільства.

Визначальними для осмислення категорії честі як особистісно-професійної якості учителя стали праці І. Беґа, Г. Васяновича, І. Зязюна, В. Рибалки, завдяки яким відбулося повернення категорії честі у психолого-педагогічну науку і практику. Ученими честь розглядається як одна з умов професійного розвитку та саморозвитку педагога.

Мета статті – розкрити особливості виховання професійної честі майбутнього учителя засобами тренінгу.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах укра-

їнських реалій держава визначає соціальний запит до рівня та якості підготовки майбутнього фахівця. Першочерговим завданням модернізації системи освіти в країні є підготовка майбутніх учителів на якісно новому рівні (Концепція Нової української школи 2016 р.). У Законі України «Про освіту» (2017 р.) чітко зазначено, що: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти» (Стаття 24).

Під професійною честю учителя розуміємо інтегральну особистісно-професійну якість, яка виявляється у процесі виконання професійних обов'язків, визначає гідну поведінку у ставленні до суб'єктів педагогічної взаємодії та визнає дитину як найвищу цінність, а також зазнає суспільної оцінки й визнання (Костащук, 2016).

Виховання професійної честі є актуальним на етапі професійного становлення майбутнього вчителя, який характеризується формуванням стійких та усвідомлених переконань; оволодінням нормами поведінки; принципами, ідеалами; виробленням умінь спостерігати, осмислювати явища навколишньої дійсності, розуміти себе; потребами у самоствердженні, суспільному визнанні, що стимулює подальший розвиток.

Важливим фасилітуючим фактором виховання професійної честі у роботі зі студентами – майбутніми учителями є проведення тренінгу.

Тренінг визначався нами як одна з провідних форм роботи з виховання професійної честі у майбутніх учителів. Під поняттям тренінгу розуміємо форму організації навчання майбутніх учителів, яка поєднує у собі навчальні та розвивальні напрями завдяки спеціально організованій діяльності у навчально-професійних ситуаціях і налагодженню взаємостосунків між суб'єктами освітнього процесу вищої школи (Костащук, 2016).

У тренінгу реалізуються як педагогічні, так і психологічні умови розвитку професійної та особистісної свідомості студентів. Спостерігаємо, що відбуваються зміни у ставленні до себе та оточуючих, з'являється можливість узгодити уявлення про себе, сприйняття себе та позитивне самоставлення. Студенти вчилися ідентифікувати себе з іншими, так би мовити, програвати роль іншої людини. Така позиція: допомагає глибше зрозуміти іншу людину, її емоції, переживання; знайомить з новими невідомими моделями поведінки; дозволяє опанувати досвід емпатійного ставлення до людей. Програвання у групі таких життєвих ситуацій дозволяло розвивати та укріплювати когнітивні, емоційні й поведінкові нормативи особистості для адекватного вирішення моральних проблем (Костащук, 2017).

Групові тренінгові заняття сприяли розвитку у студентів почуття належності до групи; набуття досвіду спілкування з її учасниками; вироблення довіри до членів групи; отримання нової інформації, яка у подальшому призводить до змін у власній моральній поведінці. У процесі групової діяльності студенти проявляють кооперативні форми поведінки: прагнення діяти солідарно з метою досягнення спільного результату, вчать підтримувати один одного, поступатися власними інтересами задля допомоги тим, хто її потребує. Сутнісною характеристикою тренінгу є те, що у ньому приділяється увага не стільки дискретним особливостям внутрішнього світу особистості, скільки формуванню навичок саморозвитку особистості в цілому. Тренінг, як форма навчання, створює необхідні для студентів умови набуття особистісного досвіду вирішення певних завдань, які сприяють розвитку моральної самосвідомості, а, отже, активізує моральне почуття професійної честі (Костащук, 2017).

Проведення тренінгових занять вимагало дотримання принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії у системі *викладач-студент*, що забезпечує рівність позицій усіх учасників, визнання особистості іншого, розуміння його інтересів, переживань, прагнення до сприйняття іншого, здатність до співпереживання. Кожне тренінгове

заняття містило такі компоненти: формування працездатності групи, обмін досвідом, виконання вправ, домашнє завдання. Під час проведення тренінгу використовувались такі методи та прийоми: групові дискусії, аналіз педагогічних ситуацій, рольові ігри, мозковий штурм, вправи та інші.

Мета проведеного нами тренінгу полягала у вихованні професійної честі як значущої особистісно-професійної якості майбутніх учителів. Означена мета конкретизувалась такими завданнями: 1) засвоєння студентами знань про сутність, специфіку феномену *професійна честь*; 2) оволодіння майбутніми учителями основами знань про зовнішні прояви особистості; 3) опанування студентами необхідними способами дій та операціями прояву професійної честі.

Програма тренінгу складалася з діагностичної, теоретичної та практичної частин. Діагностична частина спрямована на виявлення в учасників експерименту рівнів розвитку моральних якостей – доброзичливості, емпатії, совісті, справедливості, толерантності, відповідальності, поваги, почуття обов'язку, які й віддзеркалюють почуття честі як професійно значущої якості майбутнього учителя. Уведення до програми тренінгу теоретичної складової – лекцій, семінарсько-практичних занять – було зумовлене необхідністю усвідомлення студентами змісту вищезазначених моральних понять, формування у них чітких уявлень про зміст і структуру професійної честі майбутнього учителя, яка виступає передумовою успішності його професійної діяльності. Практична складова тренінгу спрямовувалась на активацію чинників розвитку професійної честі. Кожне тренінгове заняття містило комплекс дій, які визначали розвиток когнітивного, емоційно-ціннісного і діяльнісно-поведінкового компонентів професійної честі.

Програмою тренінгу передбачено проведення 9 занять. При розробці, організації та проведенні тренінгових занять нами враховувались основні принципи та вимоги групової роботи (атмосфера взаємин у групі доброзичлива, щира, відкрита, пройнята довірою; керівництво носило демократичний характер), а також специфіка процесу професійної підготовки у вищій школі (наявність особистісних стосунків між учасниками, регламентованість часу занять, обов'язковість участі у тренінгу тощо).

Основний зміст тренінгу наведено у таблиці 1.

Кожне заняття спрямовувалося на розв'язання як окремих специфічних завдань, так і реалізацію завдань, зумовлених загальною метою та змістом тренінгу, для досягнення яких використовувались різноманітні техніки.

Таблиця 1

Тренінг «Професійна честь як важлива особистісно-професійна якість майбутнього учителя»

№заняття	Тема заняття	Мета заняття
Заняття 1 1 год.	Тема 1. Цілі тренінгу. Формування групи	Знайомство учасників групи між собою. Створення доброзичливої атмосфери поваги та довіри, психологічної захищеності, ознайомлення з метою тренінгу, з основними правилами та принципами роботи у групі
Заняття 2 4 год.	Тема 2. Я сприймаю себе таким, яким я є	Сприйняття учасниками групи себе як цінності. Розвиток самопізнання, позитивного самоствавлення, формування систематизованого й адекватного уявлення про себе як гідну людину.
Заняття 3 4 год.	Тема 3. Я поважаю себе та інших	Сприяння розвитку здатності студента поважати себе й оточуючих; вміння презентувати образ власного Я та вміння визначати власні позитивні та негативні сторони. Спрямувати свої позитивні дії на інших
Заняття 4 4 год.	Тема 4. Я – совісний(а)	Актуалізація уявлень про совість як: почуття і усвідомлення відповідальності за власну поведінку, вчинки перед собою та іншими людьми; як показник духовного зростання особистості, який відбувається разом з розвитком особистісного Я і виражається у суцільно значимих прагненнях
Заняття 5 4 год.	Тема 5. Я – справедливий(а)	Актуалізація справедливого, об'єктивного, неупередженого ставлення до інших людей.
Заняття 6 4 год.	Тема 6. Моя професія – мій вибір	Усвідомлення себе у професії, або ж професійна ідентичність, як розуміння людиною обраної професії, прийняття себе у ній, уміння добре виконувати свої професійні обов'язки.
Заняття 7 4 год.	Тема 7. Відповідальна та гідна професійна поведінка	Сприяння розвитку здатності відстоювати власні переконання; уміння чинити гуманно та справедливо; відповідати за свої вчинки; здатність захистити власну честь і репутацію; виявляти самостійність у прийнятті рішень і виконанні професійних завдань.
Заняття 8 5 год.	Тема 8. Професійна честь – розуміння, сприйняття, дія	Актуалізація знань студентів про професійну честь як особистісно-професійну якість майбутніх учителів. Усвідомлення основних чинників, структурних компонентів виховання професійної честі.
Заняття 9 2 год.	Тема 9. Підсумкове заняття	Підбиття підсумків, узагальнення результатів роботи тренінгу, отримання зворотного зв'язку

Із метою розвитку мотивації студентів, актуалізації їх досвіду та активізації діяльності нами використовувались такі техніки, як: мультимедійна презентація (презентація основних етапів тренінгу та окремих питань); міні-лекції інформаційного характеру; заповнення робочих аркушів (вивчення очікувань від тренінгу); метод незавершених речень; міжгрупове обговорення (представлення робочими групами результатів виконання тих чи інших завдань); фотопрезентація (представлення фотоматеріалів, які відображають зовнішні прояви особистісних якостей особистості, та їх демонстрація за допомогою мультимедії, створення своєрідного фото колажу); аналіз педагогічних ситуацій (обговорення реальних проблемних ситуацій та пошук оптимальних шляхів їх вирішення); ділові ігри; рефлексія заняття (індивідуальна та групова). Так, для прикладу, для занурення студентів у реальні ситуації педагогічної діяльності майбутнім учителям пропонувався перегляд відеоматеріалів з подальшим їх аналізом. Зміст підібраних відеосюжетів відо-

бражав типові для шкільних навчальних закладів ситуації, які відповідали поставленим завданням конкретного заняття. Така техніка дозволила студентам комплексно вивчити взаємодію між учасниками педагогічного процесу, обмірковувати зафіксовані прояви. Відповідно фіксація та інтерпретація зовнішніх проявів, ключових моментів реальної взаємодії суб'єктів освітнього процесу сприяли вихованню професійної честі майбутніх учителів.

Під час тренінгів, які проводилися у вигляді вправ, обговорень, рольових ігор, дискусій, анкетувань, студенти були залучені до обговорень, що сприяло глибшому усвідомленню змісту таких феноменів, як честь, професійна честь, а також інших моральних категорій, важливих для студентів, але які розуміються ними часто поверхнево.

З метою формування розуміння когнітивного компонента професійної честі, нами використовувались вправи, які активізували засвоєння студентами певних моральних якостей, а згодом трансформувалися у моральні переконання. На

цьому етапі проводилися морально-етичні бесіди зі студентами за такою тематикою: «Я – людина совісна», «Я знаю і вмію відстоювати свої права», «За що я поважаю інших і за що мають поважати мене», «Я – майбутній учитель», «Моя професія – мій вибір», «Відповідальність та вчинкові дії – запорука успішної професійної діяльності», «Я поважаю гідність учня». Такі вправи, бесіди сприяли усвідомлення студентами сутності окреслених понять, їх змісту та структури, формуванню вміння визначати моральні якості кожної людини та розуміти власні позитивні та негативні сторони. Так, при проведенні бесіди-дискусії «За що я поважаю інших і за що мають поважати мене» студенти не лише відповідали на запитання, але й самі формулювали їх, виражаючи при цьому своє емоційне ставлення до них, активно обмінювалися поглядами, висловлювали різні думки, колективно обговорювали питання виховання особистісно-професійних якостей майбутнього учителя, відстоювали власну позицію, мали змогу переконатися у правильності або ж помилковості власних суджень, дотримувались принципу взаємоповаги до співрозмовника. При цьому акцентувалась їх увага на тому, що важливо вміти вислуховувати співрозмовника, не перебивати його, чітко формулювати власні судження, аналізувати, робити висновки і цьому в майбутньому навчати школярів, з якими і будуть працювати. Активність, зацікавленість студентів проявилась при обговоренні наступних тем: «Совість і почуття обов'язку», «Що значить бути справедливим?», «З чого складається Ваша самоповага», «Вчимося поважати інших», «Як вийти із конфліктної ситуації» та ін.

Для досягнення цілеспрямованого педагогічного впливу на студентів з метою виховання професійної честі нами також використовувався метод таких вправ. Нижче наводимо зразки вправ, які використовувались.

Вправа *Я – гідна особистість*. Студентам презентується слайд з переліком позитивних якостей, серед яких необхідно вибрати ті, які їм притаманні і записати на аркуш. Серед якостей пропонуємо наступні (активність, альтруїзм, ввічливість, чесність, правдивість, шанобливість, толерантність, коректність, безкорисливість, шляхетність, великодушність, воля, доброзичливість, дружелюбність, життєлюбність, гідність, дбайливість, інтелігентність, щирість, допитливість, мудрість, оптимізм, честь, дотепність, відважність, чуйність, правдивість, привітність, рішучість, зібраність, здатність творити, працьовитість, терпимість, тактовність, вміння бути

вдячним). У своїх відповідях студенти найчастіше згадують такі якості, як ввічливість, правдивість, щирість, дотепність, чуйність та ін. Це саме ті якості, які студенти визначають як найбільш притаманні власне їм, та як такі, які б вони хотіли бачити в інших людях. Серед якостей, які не обрали студенти, опинились такі: безкорисливість, шляхетність, інтелігентність, мудрість, вміння бути вдячним.

Вправа *Допиши речення*. Студентам потрібно записати такі речення: «Я пишаюся тим, що я...», «Я гідна людина, тому що...», а потім закінчити їх з використанням різних варіантів. Аналіз відповідей студентів показав, що більшість прагнуть у своїх діяти бути гідними поваги, достойними людьми, пишаються собою, намагаються поважати інших людей. Але, разом з тим, були й такі студенти, котрі не змогли чітко визначити моральні якості, якими вони пишаються і за які поважають себе.

Вправа *За що я поважаю інших людей*. Студентам пропонується для обговорення наступна фраза: «Дійсно гідна, впевнена у собі людина ставиться з повагою до інших». Далі студенти по черзі закінчували речення 'Я поважаю (називали ім'я одногрупника) за його (її) (називають якість). При цьому повторювати імена вже названих студентів не можна. Під час проведення цієї вправи студенти називали імена одногрупників, яких вони поважають і чітко вказували за що саме. Серед якостей, достойних поваги, студенти найчастіше називали такі: справедливість, чесність, доброзичливість, щирість, ввічливість тощо.

Вправа *Портрет* передбачала як формування умінь давати характеристику людини крізь призму притаманних їй особистісних якостей, які на їхню думку, гідні поваги, так і міркувати над тим, чи присутні ці якості у них самих і яких би вони хотіли набути, що й стимулювало до самовдосконалення, самовиховання.

Актуалізували мислення, прояв моральних почуттів студентів вправи за методикою І. Беґа, які ставили студента у ситуацію морального вибору. Студентам потрібно було проаналізувати свою поведінку в тій чи іншій ситуації, зрозуміти, чи вона правильна, відповідно, прийняти рішення, а потім подивитися на себе з боку очима інших. Зокрема:

1. Мій одногрупник проявляє недобрі дії (вчинки) по відношенню до інших, одногрупників (спілкується з іншими зверхньо, принижує їх). Я знаю про це і намагався (лася) поговорити з ним (нею) про це, але він (вона) не реагує. Я знаю, але говорити йому про це марно.

2. Я завжди намагаюсь прислухатись до дорослих, яких поважаю, проте, якщо вимога (порада) абсурдна, мені важко погодитись.

Відповіді студентів є свідченням того, що вони вміють проаналізувати певну моральну ситуацію, у якій опинились самі або ж інші люди, вміють до кінця переосмислити її та знайти правильний шлях розв'язання проблеми. Одноставні в тому, що до думки інших людей (одногогрупників, викладачів) обов'язково потрібно прислухатися, проте, як зазначають вони, при цьому треба мати власну позицію, міркування. Якщо ж вимога з боку інших людей суперечить їхнім власним поглядам, переконанням, або ж вони вважають її недоречною, потрібно відстоювати власну точку зору, не втрачаючи гідність і честь.

Для формування когнітивного компонента професійної честі нами також використовувалися завдання, вправи, мета яких усвідомити цінності особистості, розвивати навички самоаналізу своїх позитивних і негативних якостей, а саме: «Хто для мене людина честі», «Мої переваги», «Моральні якості особистості» та ін. Основне завдання таких вправ – виявлення сильних сторін особистості студента, активізація моральних якостей, які роблять студента впевненішим у власних силах і можливостях, розвивати уміння відстоювати свою думку.

До групи тренінгових занять, спрямованих на формування емоційно-ціннісного компонента виховання професійної честі майбутнього учителя, завдання якого полягало у підвищенні емоційної зрілості студентів, актуалізації вміння розуміти моральні переживання і почуття, посилення почуття відповідальності і почуття обов'язку перед собою та іншими, увійшли такі вправи: «Емоційні почуття та переживання», «Моральні цінності особистості» та інші.

Мета вправи «Емоційні почуття та переживання» полягала у визначенні сутності тих чи інших моральних переживань для кожного студента окремо. Для цього студентам треба було проранжувати запропоновані моральні почуття і поділити їх на дві групи: позитивні і негативні. Потім відбиралися пари для порівняння через наведення прикладів позитивних і негативних почуттів, що і сприяло ліпшому їх розумінню. При аналізі завданням було спробувати зрозуміти мотиви такої поведінки, спробувати виявити почуття, які виникають у тих людей, які кривдять та принижують інших, навести приклади ситуацій з власного життя, у яких вони допомагали іншим, або ж навпаки. Слід зазначити, що студенти скоріше пригадували та обговорювали ситуації приниження власне їх честі, аніж ті, де

вони принижували інших людей. Після чого підводились підсумки, де пояснювалося, що честь – це ставлення до інших, вияв поваги та розуміння інших, що має важливе значення для життєдіяльності людини.

Проведення вправи «Моральні цінності» передбачало використання методів проектування моральних ситуацій, пояснення системи цінностей. Основним завданням цієї вправи було закріплення у свідомості студентів тих моральних цінностей, яким вони не надають належної уваги у житті, помилково вважаючи їх менш значущими. Така переоцінка цінностей, насамперед, корисна тим студентам, які гостро сприймають власні негативні емоції та переживання, які занурені на особистих стражданнях. Тут важливо було пояснити, що будь який досвід, навіть негативний, цінний для життя, що, лише долаючи певні перешкоди, людина рухається вперед, розвивається, починає більше розуміти себе та інших людей. Адже розуміння та сприйняття своїх помилок учить сприймати інших людей такими, якими вони є, не ідеалізуючи їх, але допомагати ставати кращими.

Вправи на формування діяльнісно-поведінкового компонента виховання професійної честі націлені на оволодіння студентами вмінням здійснювати моральний вибір у життєвих ситуаціях і діяти відповідно.

Для усвідомлення моральних норм, вироблення навичок моральної поведінки студентам пропонувалися ситуації, власне пов'язані з професійною діяльністю. Для прикладу:

1. Зайшовши в аудиторію, бачу, що кілька студентів скупчилися навколо однієї парти і активно з'ясовують з кимось стосунки. Гучно щось обговорюють, сперечаються. Далі – брудна лайка. Відбувається щось незрозуміле. Підійшовши ближче, розумію, що молоді люди принижують мого товариша, з яким я добре спілкуюсь. Треба щось робити..... (допишіть Ваш варіант розвитку подій)

2. У мене є друг (подруга), з якою (им) навчаюсь в одній групі. Ми подружилися ще на першому курсі, як тільки вступили на навчання до університету. Завжди разом, і у навчанні, і на відпочинку. Намагаємось підтримувати одна (ин) одну (ого) у всіх ситуаціях. Адже ми справжні друзі. Тепер на базі нашого університету проходить відбірний тур на конкурс кращих наукових робіт. Ми успішно пройшли відбір, але на сам конкурс повинен поїхати хтось один з університету. Вирішити повинні ми самі. Отже, постає питання: дружба чи перспектива подальшого наукового зростання? Я вважаю, цінніша з них є.... (продовжити).

Аналіз запропонованих ситуацій, обговорення можливих варіантів розвитку подій допомагав студентам подивитися на ситуацію з боку, знайти правильне рішення. Відповіді учасників тренінгу свідчать про те, що подібні життєві ситуації сприяють формуванню адекватного оцінювання власних позитивних і негативних сторін, активізують розвиток навичок моральної поведінки, вчать приймати рішення та відповідати за наслідки своїх учинків.

Під час таких вправ студенти навчилися контролювати свою поведінку, вступали у внутрішній діалог із собою та намагалися керувати власними емоційними станами й переживаннями.

З метою усвідомлення відповідальності за свої вчинки, уміння приймати обґрунтовані рішення була запропонована вправа «Відповідальна і гідна професійна поведінка», під час якої студенти пригадували ситуації, розв'язання яких вимагало від них прийняття оптимального рішення, усвідомлення почуттів, які переважають у ситуації здійснення морального вибору.

Значна увага під час тренінгу, при виконанні домашніх завдань надавалась самостійній роботі студентів, яка спрямовувалася на перетворення процесу навчання у самонавчання, змінення їх ставлення до процесу професійної підготовки, формування професійних ціннісних орієнтацій тощо.

До кожного тренінгового заняття студентам була запропонована самостійна індивідуальна робота, яка містила теоретичну та практичну частини. Так, теоретична частина спрямовувалася на засвоєння, поглиблення знань про сутність і зміст професійної честі, специфіки її прояву як важливої особистісно професійної якості майбутніх учителів. Практична частина передбачала безпосереднє втілення отриманих знань, набутих умінь, способів діяльності.

Однією з форм самостійної роботи студентів було створення портфолію, яке розглядалось нами як дієвий інструмент поглиблення професійних інтересів фахової підготовки, розвитку здатності до рефлексії, формування професійних мотивів тощо. До свого портфолію студенти включали різноманітну інформацію, яка відображала різні аспекти проблеми виховання професійної честі.

Такі умови позитивно впливають на засвоєння студентами навчального матеріалу тре-

нінгу, сприяють закріпленню проявів означеного нами феномену «професійна честь» через самостійне опрацювання окремих джерел, узагальнення знань, розуміння сутності досліджуваної якості. Разом із цим формується і готовність студентів до безперервної самоосвіти, що виступає необхідним компонентом майбутньої професійної діяльності.

Під час тренінгових занять нами зосереджувалась увага і на завданнях, які потребували самооцінки прояву професійної честі. Зміст таких завдань допомагав студентам визначити власні сильні і слабкі сторони прояву цієї якості, а також усвідомити причинно-наслідкові зв'язки успіхів і невдач щодо її сформованості у себе. Такий аналіз став поштовхом для вдосконалення професійних умінь студентів та власне і до саморозвитку.

З метою самоаналізу та самопізнання особливостей прояву професійної честі ми запропонували студентам вести щоденник самопізнання, у якому вони фіксували результати психодіагностичних методик, інтерпретували їх, осмислювали методи та прийоми, які застосовувалися під час проведення тренінгових занять, аналізували сильні та слабкі сторони своєї роботи, робили власні узагальнення та висновки щодо вихованості професійної честі у себе.

Висновки. На етапі реформування освіти в Україні, початкової зокрема, майбутнім учителям важливо не лише розвивати професійну компетентність, а уміння проєктувати власний професійний розвиток, включаючи особистісно-моральну складову частину, що дозволить гармонізувати їхній емоційний стан, легше адаптуватись до нових вимог та запобігти виникненню професійних проблем у педагогічній діяльності. Проведення тренінгових занять у рамках програми виховання професійної честі майбутнього учителя сприятиме розвитку таких моральних якостей особистості, як: доброзичливість, справедливість, відповідальність, толерантність, почуття обов'язку, що є, у свою чергу, основними характеристиками професійної честі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці тренінгової програми, яка сприятиме подальшому розвитку професійної честі у контексті співробітництва учителя з учнями, батьками та власне колегами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васянович, Г. П. Педагогічна етика. Львів : Норма, 2005.
2. Костащук, О. Професійна честь як важлива якість особистісно-професійної підготовки майбутніх учителів та її сутнісно-компонентний аналіз. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2016. 26(36). С. 19–24.

3. Костащук О. Виховання професійної честі у майбутніх учителів : дис. канд. пед. наук / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці. 2017.

REFERENCES

1. Vasianovych, H. P. (2005). Pedagogichna etyka. [Pedagogical ethics] Lviv: Norma [in Ukrainian].
2. Kostashchuk, O. (2016b). Profesiina chest yak vazhlyva yakist osobystisno-profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv ta yii sutnisno-komponentnyi analiz. [Professional honor as an important quality of personal and professional training of future teachers and its essence-component analysis]. Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 16. Creative Personality of a Teacher: Problems of Theory and Practice, 26 (36), 19-24 [in Ukrainian].
3. Kostashchuk, O. (2017). Vykhovannia profesiinoi chesti u maibutnikh uchyteliv. [Education of professional honor in future teachers]. (Dissertation for Candidate of Pedagogical Sciences). Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi. [in Ukrainian].